

Slovné spojenie sivá/šedá zóna v slovenských online médiách

KRISTÍNA PIATKOVÁ (*Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i.*) –
MÁRIA STANKOVÁ (*Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave*)

Venované pamiatke Eduarda Burgeta

Abstract: This study analyses the use of the expression “sivá/šedá zóna” (‘grey zone’) in Slovak journalism and the Slovak National Corpus. It compares the variants “sivá zóna” and “šedá zóna” in terms of frequency, linguistic normativity and contextual usage. Despite recommendations to use “sivý” as the standard adjective, the form “šedá zóna” predominates in online environments. Both variants appear with similar frequency in journalistic texts, while the normative “sivá zóna” is more common in academic writing. The term most often appears in relation to politics, law, war, economics and the media, and typically carries negative connotations such as uncertainty, illegality or a lack of regulation. Historically, positive interpretations (e.g. in Jiřina Šiklová’s essay) have given way to the contemporary view of the grey zone as an ambiguous, problematic space outside clear rules.

Keywords: sivá zóna, šedá zóna, collocate, publicism, corpora, online media

Predkladaná štúdia prezentuje výsledky skúmania slovného spojenia *sivá/šedá zóna* na základe materiálu z textovej databázy Slovenského národného korpusu (ďalej korpus) a dokladov zo slovenských online médií s cieľom ukázať jeho používanie v jazykovej praxi najmä s ohľadom na konkurenčné varianty *sivá* vs. *šedá* v kontexte medzi spisovnosťou a nespisovnosťou, presnejšie medzi vhodnosťou a nevhodnosťou.

Slovné spojenie *sivá/šedá zóna* patrí k často využívaným kolokáciám v rôznych oblastiach súčasnej slovenčiny, a to nielen v žurnalistike. Jeho sémantika, založená na prenesenom význame, vychádza z významu sivej

Príspevok vznikol v rámci grantu VEGA č. 2/0132/24 Slovenský pravopis a jeho pravidlá v kontexte súčasnej jazykovedy a jazykovej praxe 2.

farby v tom zmysle, že nejde o čiernu ani o bielu, ale niečo medzi týmito farbami, resp. niečo, čo má vlastnosti aj bielej, aj čiernej.

Využívanie preneseného významu dokazuje aj pohľad na existenciu a fungovanie tejto kolokácie v našich spoločensko-geografických podmienkach. Za významný medzník v tomto kontexte považujeme esej českej sociologičky Jiřiny Šiklovej *Šedá zóna a budoucnost disentu v Československu*, ktorú napísala v septembri 1989 pre americký časopis *Social Research* (Burget, 2021, s. 428). V nej vníma *šedú zónu* ako skupinu ľudí, ktorí sa pomaly politicky vyhraňujú, ale nemajú vlastný program, ciele či vyznanie – ide o skupinu medzi tzv. establishmentom a disidentmi (Linhart, 2018). Vzhľadom na to, že chronológiu využívania pojmu *sivá zóna*, resp. *šedá zóna* v českom jazyku dôkladne opísal český literárny vedec Eduard Burget vo svojej štúdii *Zrození šedé z černé a bílé* (2021), nebudeme jeho zistenia replikovať. Upozorňujeme len na fakt, že sa sústredil na používanie kolokácie v oblasti spoločenských vied a poskytol čitateľom prehľad jej výskytu najmä v kontexte československého disentu a literatúry v druhej polovici 20. storočia. Okrem iného vysvetlil, že označenie *sivá zóna* ešte pred Šiklovou v podobnom význame používal napríklad Václav Havel v esejí *Moc bezmocných* z konca 70. rokov 20. storočia či Primo Levi, keď písal o svojom pobyte v koncentračnom tábore, v rovnomenom texte (*La zona grigia*) z knihy *Utopený a zachránený* (1986).

Jazykový aspekt slovného spojenia *sivá/šedá zóna*

Lingvistickú sondu do využívania adjektíva *sivá* podnikli Martina Uličná a Roman Kvapil a jej výsledky predstavili v štúdii s názvom *Pomenovania sivej farby v slovenčine v kontexte slovanských jazykov susedných areálov* (2024). Aj oni upozorňujú na konkurenciu slov *sivý* a *šedý*, ktorej sa budeme venovať v kolokácii *sivá/šedá zóna*. Uličná a Kvapil konštatujú, že v slovenčine dominuje variant s využitím adjektíva *šedý* (*šedá zóna*) nad vhodnejším ekvivalentom *sivý* (*sivá zóna*) a rovnaké výsledky prinášajú aj pri slovných spojeniach *sivá ekonomika* vs. *šedá ekonomika* (2024, s. 27 – 28). Načrtnuté zistenia a otázky adresované do jazykovej poradne Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV o vhodnom používaní adjektív *šedý* a *sivý* viedli aj nás k vlastnému výskumu.

V 4. zv. Slovníka slovenského jazyka z roku 1964 (ďalej SSJ) je slovo *sivý* vysvetlené aj prostredníctvom synonyma *šedý*: „majúci popolavú, šedú, šedivú farbu, popolavý, šedý, šedivý“, analogicky potom je opísané adjektí-

vum *šedý*: „majúci farbu ako popol, ako prach, sivý“. V roku 1994 J. Horecký písal o spojení *šedá literatúra*, na ktoré sa pýtali pracovníci Ústrednej knižnice SAV v rámci otázok adresovaných jazykovej poradni. Ako štylisticky neutrálny jazykový prostriedok odporúča výraz *sivá*. Adjektívum *sivý* je v Krátkom slovníku slovenského jazyka (2003; ďalej KSSJ) lexikograficky spracované vo význame „majúci farbu ako svetlý popol“. Prídavné meno *šedý* sa v KSSJ uvádza v prvom význame s odporúčaním „vhodnejšie *sivý*“ a v druhom význame „jednotvárnny, nevýrazný, šedivý“. V Pravidlách slovenského pravopisu (2013) sa uvádza iba lexéma *sivý*, čiže slovo *šedý* možno v tomto zmysle chápať ako nespisovné, absentujúce v kodifikačnej príručke. V Ortograficko-gramatickom slovníku slovenčiny (2022, ďalej OGSS) sú spracované obe adjektíva *sivý* aj *šedý* ako neutrálne výrazy.

Na tomto mieste považujeme za dôležité podniknúť menší historický exkurz do slovenskej lexikografie ohľadom lexém *sivý* a *šedý*, ktorým sa pokúsime vysvetliť, ako vzniklo hodnotenie „vhodnejšie“ a čo to pre používateľov jazyka znamená. Dnešná konkurencia skúmaných adjektív v slovenskom jazyku sa javí ako dôsledok politických a spoločenských udalostí z prelomu 30. a 40. rokov 20. storočia, ktoré vyvrcholili v podobe puristických snáh o ochranu a očistenie slovenského jazyka od cudzích vplyvov. Do vydania Pravidiel slovenského pravopisu v roku 1940, resp. do obdobia publikovania krátkych poznámok Henricha Barteka v časopise Slovenská reč o niektorých pravopisných javoch o rok skôr, sa tieto slová považovali za synonymá. Ľubor Králik v Stručnom etymologickom slovníku slovenčiny pri oboch lexémach uvádza, že v našom jazyku fungujú od 17. storočia, obe boli odvodené od praslovenských slovných základov (Králik, 2019, s. 534 a 578). V Historickom slovníku slovenského jazyka (5. zv., 2000) sú obe slová vysvetlené odkazom na synonymný výraz *popolavý*: *sivý*: „majúci popolavú, šedivú farbu“ a *šedý*: „popolavý, sivý“. Eugen Jóna upozorňuje na skutočnosť, že adjektívum *šedý* sa nachádza aj v slovníkoch z 19. storočia, konkrétne odkazuje napríklad na Palkoviča (1820 – 1821) či Bernoláka (1825 – 1827) (Jóna, 1950, s. 126).

V roku 1931 vyšli prvé Pravidlá slovenského pravopisu, ktoré vydala Matica slovenská ako výsledok práce svojej pravopisnej komisie¹. V nich

¹ Členmi boli Jozef Škultéty, Jaroslav Vlček (zomrel v roku 1930, nahradil ho Ján Stanislav), Václav Vážný, Ján Damborský a František Šteller. Túto skutočnosť uvádzame najmä z dôvodu, že PSP31 bývajú označované ako „Vážneho“ pravidlá.

sa tiež nachádzajú obe adjektíva (na s. 273 a 292). V roku 1940 boli pod vedením H. Barteka vydané nové Pravidlá slovenského pravopisu, ktoré sa zvyknú hodnotiť aj ako „výsledok úsilia o odstránenie českého vplyvu zo slovenského jazyka“ (Španíková, 2024). K slovám, ktoré toto úsilie zasiahlo, patrilo aj adjektívum *šedý* (s. 398). Redakcia časopisu Slovenská reč v rubrike Rozličnosti rok pred vydaním PSP nespisovnosť adjektíva vysvetlila takto: „Slovo ‚šedý‘ nemá miesta v spisovnej slovenčine, ktorá oddávna sa pridŕža len živých slov šedivý, šedivosť, šedivieť, šedivec (nehovoríme ‚šedý, šedosť, šedieť, šedec‘)“ (1938 – 1939, roč. 7, č. 3 – 4, s. 123).

V roku 1953 vyšli akademické PSP pod vedením Štefana Peciara a „do slovníka sa dostala časť vtedy zaužívaných bohemizmov, ktoré PSP40 odmietali“ (Jarošová, 2012, s. 258). V týchto pravidlách sa slovo *šedý* nachádza bez akejkoľvek značky, poznámky či kvalifikátora. Uvedené slová Eugena Jónu, člena komisie² PSP53, sú súčasťou textu vysvetľujúceho spisovnosť slova *šedý*, ktorého posledná veta je: „Forma šedý s odvodeninami šedastý, šednúť... ostáva ako názov farby popolavej alebo sivej“ (Jóna, 1950, s. 127).

V prvej polovici 70. rokov vyšla príručka 1000 poučení zo spisovnej slovenčiny, v ktorej sa uvádza, že prídavné mená *sivý, šedý a popolavý* sú rovnoznačné, pri adjektíve *šedý* sa konštatuje „viac literárny“ charakter (Horák a kol., 1971, s. 259). To, že adjektívum *sivý* sa zase viac používa v náučnom štýle – teda výsostne v spisovnom, vo verejnom štýle, konštatoval aj Vlado Uhlár (1978, s. 121). V podobnom duchu vysvetľuje vzťah medzi týmito adjektívami Elena Smiešková v rubrike Poznámka o slovenčine v denníku Práca na začiatku 80. rokov. V texte *Sivý, šedý, šedivý, popolavý* konštatuje, že základným členom tohto synonymického radu je slovo *sivý* a prídavné meno *šedý* má výrazne knižný ráz, pre ktorý „ho ani nemožno v každom prípade postaviť ako rovnocenný ekvivalent prídavného mena *sivý*“ (Smiešková, 1981, s. 4). Pre našu tému je dôležitá poznámka, že zamieňanie týchto dvoch adjektív sa deje najčastejšie v obraznom význame, „keď sa pomenúva niečo nevýrazné, fádne“ (tamže).

V Krátkom slovníku slovenského jazyka z roku 1988 sa pri slove *šedý* uvádza štylistický kvalifikátor *kniž.* (s. 440), vo vydaní z roku 2003 je to už dodnes stále platná poznámka „vhodnejšie“ *sivý*. Tá môže spôsobovať

² Komisiu na vypracovanie nového vydania PSP tvorili okrem hlavného redaktora Š. Peciara a spomínaného E. Jónu Gejza Horák, Ján Horecký, Eugen Pauliny a Jozefa Ružička.

nejasnosti u používateľov jazyka, čo sa prejavuje napríklad aj v otázkach posielaných do jazykovej poradne JÚLŠ SAV³, hoci v aktuálne platnej kodifikačnej príručke – KSSJ z roku 2020 – sa k tomuto spôsobu označovania lexém nachádza vysvetlenie argumentujúce práve používateľmi: „V jednotlivých prípadoch slovník využíva taký regulačný spôsob označovania slov a slovných spojení, ktorý podáva používateľovi praktické rady poznámkami typu vhodnejšie alebo správne“ (KSSJ 2020, s. 33).⁴ Dôsledky to však má aj vo vedeckej sfére, napríklad Martina Uličná píše o nespisovnej lexéme *šedý* (2020, s. 121).

Otázka ne/vhodnosti a ne/spisovnosti tohto slova bola rozpracovaná aj v štúdií Jany Wachtarczykovej o frazéme *sivá/šedá eminencia*, v ktorej konštatuje vyrovnané „skóre“ vo využívaní oboch variantov z hľadiska absolútnej frekvencie v SNK (Wachtarczyková, 2014, s. 195). Na jej text zareagoval Jozef Mlacek aj úvahou odvíjajúcou sa „od charakteristík slov *sivý* a *šedý* v azda najnormatívnejšom slovníku nášho jazyka, totiž v *Krátkom slovníku slovenského jazyka*. V jeho 3. vydaní z r. 1997 (s. 703) je pri heslovom slove *šedý* vymedzujúce *vhodnejšie*, po ktorom nasleduje ono vhodnejšie slovo *sivý*. Ide nám práve o povahu uvedeného spresnenia: jeho náprotivkom nie je podľa našej mienky hodnotenie *nevhodné* (resp. podľa úzu hodnotiacich charakteristík v tomto slovníku *nespráv.*), ale skôr (menej bežné či až potenciálne hodnotenie) *menej vhodné*: naozaj, reálna opozícia je tu: *vhodnejšie* – *menej vhodné*“ (Mlacek, 2015, s. 238).

Okrem interpretácií pravopisných zmien ohľadom slova *šedý*, ktoré sú azda z predchádzajúcich riadkov pomerne jasné, možno skonštatovať – práve na margo používateľov jazyka – jediné, a to, že označenie *vhodnejšie* neznamená, že menej vhodné (*nevhodnejšie*) slovo je nespisovné.

Lexikografické spracovanie prídavných mien *sivý* a *šedý* ponúka prvotný, základný neprenesený význam týchto slov, v predkladanom texte sa zameriavame na ich prenesené významy. Dôležité je narábanie so synonymami, a teda variabilnosť a šírka využitia slov *sivý* a *šedý* v metaforických, resp. i vo frazeologických slovných spojeniach. Napr. v slovných spojeniach *sivá myš* alebo *sivý priemer* sa aktualizuje primárne význam „nevýraznosti“. Adjektívum *sivý* tvorí kolokácie aj s ďalšími výrazmi, napr. v lekárskejších

³ Pozri napr. Jazyková poradňa 2019.

⁴ Podobne je to v KSSJ 1989 (s. 25).

termínoch *sivý zákal* či *sivá mozgová kôra*, ktoré sa mimo náučného štýlu používajú aj v podobe *šedý zákal* a *šedá mozgová kôra*, rovnako ide o relatívne vyrovnané využívanie oboch verzií.⁵ Lexéma *sivý* tvorí frazeologizmus v spojení s podstatným menom *eminencia* vo význame „osoba stojaca v úradí, majúca však v skutočnosti veľký vplyv, veľkú moc“, pričom lexicograficky je frazéma spracovaná aj variantne *sivá/šedá eminencia* (porov. Slovník súčasného slovenského jazyka A – G, 2006).

Frekvencia a stylistická diferenciácia spojení *sivá zóna* vs. *šedá zóna*

Pri frekvenčnej analýze vychádzame z korpusových dát⁶ a materiálov z online médií (Aktuality, Denník N, Pravda, SME). Na základe vyhľadávania v databáze textových korpusov uvádzame absolútnu frekvenciu⁷ podob *šedá zóna* a *sivá zóna*.

Tabuľka 1

	prim-11.0	web 7.0
<i>šedá zóna</i>	414	1 390
<i>sivá zóna</i>	458	413

Výskyt skúmaných príkladov v hlavnom písanom korpuse prim-11.00 je pomerne vyrovnaný. Výrazne väčší počet výsledkov ponúka webový korpus web 7.0, v ktorom prevláda variant *šedá zóna*. Z takýchto údajov možno usudzovať, že slovné spojenie *šedá zóna* je špecifické pre internetovú komunikáciu, preto sme sa v ďalšej fáze zberu materiálu pozreli na využívanie skúmaných príkladov v spomínaných online médiách. Prostredníctvom vyhľadávacích nástrojov sme vybrali dostupné príklady z mediálnych výstupov, ktoré poskytol vyhľadávač Google. Použili sme varianty nástroja: [„sivá zóna“ site:dennikn.sk] – pre všetky štyri médiá a pre obe kolokácie

⁵ Uvedené termíny nie sú predmetom tohto výskumu, ale v rámci analyzovaného materiálu nás zaujímala aj absolútna frekvencia slovných spojení s adjektívom *sivý/šedý*. V korpuse Omnia Slovaca IV Maior Beta (23.01) je napríklad *sivý zákal* (3 903 výskytov) a *šedý zákal* (3 464 výskytov) či *sivá mozgová kôra* (161 výskytov) a *šedá mozgová kôra* (371 výskytov).

⁶ Primárne sme pracovali s hlavným písaným korpusom prim 11.0.-public-all a webovým korpusom web 7.0. <https://korpus.sk/korpusy-a-databazy/korpusy-snk/>.

⁷ Absolútna frekvencia „predstavuje celkovú početnosť výskytov hľadaného prostriedku (tokenu) v texte“ (Krolčíková, 2025, s. 18).

– *sivá zóna* aj *šedá zóna*. Takýmto spôsobom sme získali vzorku 171 výskytov, z ktorej 21 bolo z webu Aktuality, 86 z Denníka N, 19 z Pravdy a 45 zo SME. Vo vzorke prevládalo slovné spojenie *šedá zóna* (tabuľka 2).

Tabuľka 2

	online médiá
<i>šedá zóna</i>	95
<i>sivá zóna</i>	76

Okrem absolútnej frekvencie nás zaujímalo, v akých textoch sa najčastejšie používajú skúmané ekvivalenty kolokácie. Zozbierané príklady z online masových médií uvádzame v tabuľke 3 a dáta získané z korpusu prim-11.0 v jednotlivých typoch textov v tabuľke 4 v percentách (pre lepší prehľad).

Tabuľka 3

	zdroj	<i>sivá zóna</i>	<i>šedá zóna</i>
online médiá	publicistický štýl	44,4 %	55,5 %

Tabuľka 4

	zdroj	<i>sivá zóna</i>	<i>šedá zóna</i>
korpus	publicistický štýl	78 %	77 %
	náučný štýl	14 %	20 %
	umelecký štýl	8 %	3 %

Spojenia *sivá/šedá zóna* sa z korpusových textov najčastejšie vyskytujú v publicistickom štýle, v ktorom je výskyt adjektív *sivá* a *šedá* takmer vyrovnaný. Napriek základným vlastnostiam náučného (odborného) štýlu⁸ ani v ňom nie je frekventovanejší vhodnejší variant *sivá zóna*, čo zdôrazňujeme aj pre už uvedené informácie (pozri Uhlár, 1978, s. 121; Smiešková, 1981, s. 4).

Vidno tiež, že frekvencia skúmaných kolokácií v textoch publicistického štýlu nenaznačuje zásadný rozdiel medzi využívaním adjektív *sivý* a *šedý*.

⁸ Najmä pojmovosť, presnosť a zreteľnosť (porov. Mistřík 1997, s. 427).

Slovné spojenie *sivá/šedá zóna* možno chápať aj ako publicizmus, spĺňa totiž vlastnosti tohto typu slov či slovných spojení špecifických pre publicistický štýl: verejnosť, písanosť, denotačnú aktuálnosť a optimálnu (verejnú) aproximovateľnosť (Dolník, 2007, s. 186 – 187). Skúmané kolokácie fungujú ako synonymné publicizmy, ktoré napr. poznáme aj v prípade označení *časovaná/tikajúca bomba* alebo *premiérska stolička/premiérske kreslo*.

Výskyt spojenia *sivá/šedá zóna* v slovenských online médiách z hľadiska témy⁹

Tematické zameranie textov zo slovenských online médií, ktoré sme skúmali, sme načrtli v hlavných oblastiach využívania kolokácie *sivá/šedá zóna*. Tie sme rozdelili na základe dát z predvýskumu¹⁰. Ide o politiku (46 výskytov), právo (41 výskytov), geopolitické otázky (najmä vojna, 30 výskytov), sociológiu (26 výskytov), medicínu (20 výskytov), ekonomiku (16 výskytov), informačné zdroje a médiá (9 výskytov). Uvedené oblasti sú zoradené podľa frekvencie vo výskumnej vzorke, ktorú reprezentuje číslo v zátvorke.

a) politika

V textoch s politickou tematikou sa kolokácia *sivá/šedá zóna* spája s rôznymi kontextmi, od geografickej neistoty až po netransparentné rozhodovacie procesy. Využíva sa na označenie rôznych javov najmä na pomedzí legálneho a ilegálneho v nefungujúcich demokraciách, spája sa s korupciou, lobingom i systémovou ochranou „našich ľudí“, napríklad: *Kočner nemá inú nádej než **sivú zónu**, svoj skleník, v ktorom pestoval mafiansky štát.* (SME, 2019) – *Zdá sa však, že je to niečo ako politická **šedá zóna**, v ktorej sa pohybuje veľa subjektov s neznámou legitimitou.* (Sociálne a politické analýzy, 2007) Na pomedzí politických a spoločenských tém sa slovné spojenie používa na označenie nerozhodnutej časti voličstva či nevyhranených predstaviteľov politických strán oscilujúcich medzi ľavicou a pravicom, napríklad: *Ďalej v politickej sfére pôsobia príslušníci **šedej zóny**, ktorí hlasujú podľa*

⁹ Táto časť výskumu pracovala len s dátami z online médií, nie s korpusom, keďže na primeranú analýzu tematického zamerania využitia kolokácie (teda na jej primeranú interpretáciu) treba poznať celý text i kontext.

¹⁰ Išlo o skúmanie využívania kolokácie *sivá zóna* v komentároch súčasných online masových médií – Aktuality, Denník N, Pravda a SME, na základe ktorých sme si stanovili výskumné otázky pre túto štúdiu.

vzoru vedenia. (Sociálne vedy z perspektívy mladých vedeckých pracovníkov 5) – *Zvyšok je šedá zóna, v ktorej sa ako v hustej hmle pohybuje 16 poslancov.* (SME, 2004)

b) právo

V súvislosti s právnickými témami ide o legislatívne medzery, nejasnosti a nedostatočne regulované oblasti, ktoré umožňujú obchádzanie zákona bez jasných sankcií. Spája sa aj s nejasnosťami v trestnom práve, sebaobrane, daňových praktikách či hotovostných platbách, napríklad: *Primátori odhadujú, že možno až polovica poskytovateľov ubytovania sa pohybuje v sivej zóne.* (SME, 2017) – *Nemám problém priznať, že v podnikaní existuje aj tzv. šedá zóna.* (Aktuality, 2019)

c) geopolitika – vojna

V prípade textov zameraných na geopolitické otázky označuje kolokácia *sivá/šedá zóna* nejasné, nestabilné a sporné oblasti. Môže ísť o „územia nikoho“ medzi frontovými líniami, kde prebiehajú lokálne konflikty, pričom v dôsledku technologických zmien (napr. nasadenia dronov) sa tieto zóny menia na extrémne nebezpečné oblasti, napr. *Rastúci počet malých dronov na Ukrajine zmenil oblasť na oboch stranách takzvanej nulovej línie – zvyčajne známu ako „sivá zóna“ – na „zónu smrti“.* (SME, 2024) – *My chceme odsúvať sily takpovediac na čistom poli tak, aby sa práve tie miesta, ktoré sa nachádzajú na teritóriu, ktoré sú pod kontrolou (Ukrajiny), nedostali do šedej zóny.* (Aktuality, 2020) Spojenie sa zároveň používa na označenie hybridných konfliktov, invázií bez cieľa okupácie či geopolitických nejasností, pričom sa spája s nelegálnymi aktivitami, pašovaním a absenciou jasnej politickej alebo vojenskej kontroly. Ukazuje tiež stieranie hraníc medzi mierom a konfliktom a upozorňuje na systémové riziká súčasných vojenských a diplomatických vzťahov.

d) sociológia

Pri textoch spracúvajúcich témy týkajúce sa spoločnosti sa táto kolokácia využíva na charakterizovanie rôznych nejasných a prechodných stavov v spoločnosti, špecificky na rozvrstvenie československej spoločnosti, ktorá v rokoch 1968 – 1989 aktívne nepodporovala vládu, ale ani jej otvorene nevzdorovala¹¹. Napríklad: *Pre drvivú väčšinu obyvateľstva, žijúcu v tzv. sivej*

¹¹ V zásade ide o význam termínu Jiříny Šiklovej spomínaný v úvode článku.

zóny, predstavoval život v socialistickom Československu neustále hľadanie kompromisu s režimom. (Juraj Šebo – Reálne 80. roky) – Pohľady sa z tohto marazmu nedostali až do roku 1987, v Romboide sa po príchode šéfredaktora M. Kováčika a redaktora P. Vilikovského postupne začali otvárať dvere aj iným názorom ako oficiálnym – stal sa časopisom, do ktorého prispievali aj ľudia patriaci do sféry, ktorej dnes hovoríme „šedá zóna“. (RAK, 2009)

e) medicína

V medicíne označuje spojenie *sivá/šedá zóna* oblasť diagnostickej a terapeutической neistoty, kde nie je jednoznačné, či ide o chorobu, napr. pri hraničných hodnotách testov. Zároveň ide o pomenovanie predčasného narodenia dieťaťa medzi 23. a 26. týždňom: *Šedá zóna je obdobie medzi 23. až 25. týždňom tehotenstva (alebo od 22. týždňa po 26. týždeň – údaje sa líšia podľa úrovne zdravotnej starostlivosti v konkrétnej krajine).* (Denník N, 2024) – *Teraz sa to delí tak, že tí, čo majú od 18 do 25 kilogramov na meter štvorcový, sú v norme, a pri BMI od 25 do 29,99 tak vznikla obrovská šedá zóna, ktorej sa hovorí nadváha, prípadne preobezita.* (Denník N, 2018) Zahŕňa aj etické dilemy, napríklad pri genetických modifikáciách alebo transfúzii krvi u detí.

f) ekonomika, finančníctvo

V ekonomike označuje *sivá/šedá zóna* netransparentné a čiastočne legálne aktivity, ako sú platby bez bločkov, obchádzanie DPH, nepriznané príjmy či hotovostné transakcie. Označuje aj priestor na pašovanie, nelegálne obchodovanie a záujmy finančných skupín, pričom sa spája aj s obavami z ne-regulovaného lobingu či neúčinných zákonov o pôvode majetku, napríklad: *Vzniká tak šedá zóna, kde sa darí pašovaniu a nelegálnym či pololegálnym obchodom.* (Denník N, 2020) – *Teraz vyžaduje nový odhad predovšetkým rast sivých zón v ekonomike, kde sa platí predovšetkým hotovosťou.* (SME, 2007)

g) informačné zdroje a médiá

Z hľadiska šírenia informácií a masmediálnej komunikácie slovné spojenie *sivá/šedá zóna* býva často spájané so zraniteľnosťou recipientov, nejasnosťami a šírením zavádzajúcich informácií, v súčasnosti aj s rizikom zneužívania umelej inteligencie a deepfakes, napríklad: *Príležitosti sa totiž chopí sivá zóna internetu a na takýto deravý operačný systém sa vrhnú autori malvéru ako na ľahko dosiahnuteľnú korisť.* (SME, 2014) – *Šedá zóna*

preberá niektoré témy dezinfoscény, ale snaží sa ich spracovať kvalitnejším spôsobom, ktorý pripomína mainstream. (Denník, 2023)

Záver

Predkladaná štúdia skúmala slovné spojenie *sivá/šedá zóna* z hľadiska jeho frekvenčného výskytu, štylistickej diferenciácie a tematického využitia v slovenskej online žurnalistike (v písaných textoch). Výskum vychádzal z údajov v Slovenskom národnom korpuse a z vybranej vzorky textov zo slovenských online médií a zameral sa na konkurenciu medzi adjektívami *sivý* a *šedý* v kontexte zmien v slovenských pravopisných slovníkoch, príručkách a štúdiách.

Z frekvenčnej analýzy vyplýva, že oba varianty sa v súčasnej slovenčine používajú pomerne vyrovnane, pričom v online prostredí dominuje forma *šedá zóna*. V publicistickom štýle sa výskyt oboch variantov takmer vyrovnáva, ani v náučnom štýle neprevláda vhodnejší variant *sivá zóna*. V štúdií sme sa snažili pripomenúť aj skutočnosť, že označenie *vhodnejšie* neznamená automaticky nespisovnosť, ale skôr preferenciu v rámci jazykovej kultúry, čo môže u používateľov vyvolávať neistotu.

Z tematického hľadiska sa kolokácia *sivá/šedá zóna* v skúmaných novinárskych prejavoch vyskytuje najčastejšie v textoch zameraných na politické témy (ako označenie netransparentných procesov, nevyhranených postojov a korupčných praktík), na právnické otázky (v súvislosti s legislatívnymi medzerami a obchádzaním zákona) či v textoch, ktoré informujú o geopolitických javoch (bezpečnostne nestabilné územia, hybridné konflikty, vojny). Vzhľadom na termín Jiriny Šiklovej sa ukázalo, že v žurnalistike sa toto slovné spojenie využíva aj na charakterizovanie spoločenských skupín medzi konformitou a odporom, teda pri spracúvaní sociologických tém. Kolokácia však pomenúva aj diagnostickú neistotu či etické dilemy v medicínskych textoch, alebo finančnú netransparentnosť a pololegálne aktivity v ekonomickej žurnalistike. Jednou z najnovších tematických oblastí, v ktorej slovné spojenie *sivá/šedá zóna* figuruje, je oblasť samotných médií a informačných zdrojov, v ktorej označuje riziká dezinformácií a zraniteľnosť recipientov.

Stručný historický exkurz do kodifikačných príručiek, štúdií a jazykovoporadenských textov naznačil, že vývin kolokácie *sivá/šedá zóna* je úzko

spätý s preneseným významom adjektív *sivý* a *šedý*, ktoré sa v minulosti považovali za synonymá. Puristické snahy v 20. storočí viedli k preferencii variantu *sivý*, čo sa i dnes odráža v kodifikačných príručkách – v KSSJ z roku 2020 je pri slove *šedý* poznámka *vhodnejšie sivý* a aktuálne platné PSP slovo *šedý* ani nespracúva. Napriek tomu sa v jazykovej praxi podľa dát z korpusu i online médií variant *šedý* naďalej používa, najmä v publicistickom štýle a online komunikácii.

Kolokácia *sivá/šedá zóna* predstavuje dynamický jazykový jav, ktorý odráža nielen lexikálnu a sémantickú variabilnosť, ale aj posun v jazykovej kultúre smerom k väčšej tolerancii voči úzu. Výsledky štúdie naznačujú potrebu lexikografického spracovania tohto spojenia, ktoré by zohľadnilo jeho frekvenciu a tematické využitie.

LITERATÚRA

BURGET, Eduard: Zrození šedé z černé a bílé. Pokus o historickou rekonstrukci pojmu šedá zóna. In: Česká literatura, 2021, roč. 69, č. 4, s. 425 – 452.

DOLNÍK, Juraj: Lexikológia. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave 2007. 236 s.

HAVEL, Václav: Moc bezmocných a jiné eseje. Praha: Knihovna Václava Havla 2022. 340 s.

Historický slovník slovenského jazyka. R – rab – Š – švrkotať. Red. M. Majtán – R. Kuchar – J. Skladaná. Bratislava: Veda 2000. 692 s. Dostupné na <https://slovník.juls.savba.sk/> [cit. 18. 10. 2025].

HORECKÝ, Ján: Šedá literatúra? In: Kultúra slova, 1994, roč. 28, č. 3, s. 177 – 178.

JAROŠOVÁ, Alexandra: Bohemizmy a kodifikačné „kyvadlo“. In: Jazykoveda v pohybe. Ed. A. Bohunická. Bratislava: Univerzita Komenského 2012, s. 255 – 263.

Jazyková poradňa: Je pravda, že slovo šedý je nespisovné? Dostupné na <https://jazykovapordna.sme.sk/q/9430/> [cit. 18. 10. 2025].

JÓNA, Eugen: Šedý a šedivý. In: Slovenská reč, 1950, roč. 51, č. 4, s. 126 – 127.

KRÁLIK, Lubor: Stručný etymologický slovník slovenčiny. 2. opr. vyd. Bratislava: VEDA, 2019. 704 s.

Krátky slovník slovenského jazyka. 2., opr. vyd. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková. Bratislava: Veda 1989. 592 s.

Krátky slovník slovenského jazyka. 4., dopl. a upr. vyd. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. Bratislava: Veda 2003. 985 s.

Krátky slovník slovenského jazyka. 5. vyd. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. Martin: Matica slovenská 2020. 960 s.

KROLČIKOVÁ, Romana: O ustáľovaní a variantnosti lexikálnej jednotky check-out a jej domácich ekvivalentov. In: Kultúra slova, 2025, roč. 59, č. 1, s. 16 – 30.

LEVI, Primo: Potopení a zachránení. Bratislava: Agora 2003. 183 s.

LINHART, Jiří: Šedá zóna. Dostupné na https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/%E2%80%9E%C5%A1ed%C3%A1_z%C3%B3na%E2%80%9C/ [cit. 18. 10. 2025].

MISTRÍK, Jozef: Štylistika. Bratislava: SPN 1997. 602 s.

MLACEK, Jozef: Niekoľko poznámok o frazéme sivá/šedá eminencia. In Slovenská reč, 2015, roč. 80, č. 3 – 4, s. 237 – 244.

Ortograficko-gramatický slovník slovenčiny. A – Ž (používateľská verzia Slovníka súčasného slovenského jazyka). red. M. Sokolová – A. Jarošová. Dostupné na <https://slovník.juls.savba.sk/> [cit. 15. 7. 2025].

Pravidlá slovenského pravopisu s abecedným pravopisným slovníkom. Turčiansky Svätý Martin: Matica slovenská 1931. 357 s.

Pravidlá slovenského pravopisu s pravopisným slovníkom. Turčiansky Svätý Martin: Matica slovenská 1940. 475 s.

Pravidlá slovenského pravopisu s pravopisným a gramatickým slovníkom. Bratislava: Slovenská akadémia vied 1953. 403 s.

Pravidlá slovenského pravopisu. 4., nezmenené vyd. Bratislava: Veda 2013. 592 s.

Redakcia: Rozličnosti. In: Slovenská reč, 1938 – 1938, roč. 7, č. 3 – 4, s. 120 – 128.

Slovenský národný korpus – prim-11.0-public-all. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2025. Dostupné na <https://korpus.sk/> [cit. 20. 7. 2025].

Slovenský národný korpus – web-7.0. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2024. Dostupné na <https://korpus.sk/> [cit. 20. 7. 2025].

Slovník slovenského jazyka. 6 zv. Red. Š. Peciar. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1964.

Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G. Hl. red. K. Buzássyová – A. Jarošová. Bratislava: Veda 2006. 1 134 s.

SMIEŠKOVÁ, Elena: Sivý, šedý, šedivý, popolavý. In: Práca, 13. 7. 1981, roč. 36, č. 163, s. 4.

ŠIKLOVÁ, Jirina: Šedá zóna a budúcnosť disentu v Československu. In: Listy, 1990, roč. 20, č. 1, s. 14 – 17.

ŠPÁNIKOVÁ, Jana: Ako sa „tvorily-i“ pravidlá slovenského pravopisu. Dostupné na <https://akademia.sav.sk/ako-sa-tvorily-i-pravidla-slovenskeho-pravopisu/> [cit. 18. 10. 2025].

UHLÁR, Vlado: Jazyková stránka diela O. R. Halagu Košice – Balt. In: Slovenská reč, 1978, roč. 43, č. 2, s. 117 – 122.

ULIČNÁ, Martina – KVPIL, Peter: Pomenovania sivej farby v slovenčine v kontexte slovan-ských jazykov susedných areálov. In: Orbis Linguarum, 2024, roč. 22, č. 2, s. 24 – 34.

ULIČNÁ, Martina: Názvy farieb v ruskej a slovenskej slovotvorbe. In: Cudzie jazyky v premenách času. Ed. R. Kvapil. Bratislava: Ekonom 2021, s. 119 – 129.

WACHTARCZYKOVÁ, Jana: Koho/čo dnes označuje sivá/šedá eminencia? In: Slovenská reč, 2014, roč. 79, č. 3 – 4, s. 194 – 199.

1 000 poučení zo spisovnej slovenčiny. Hl. Red. G. Horák a kol. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1971. 372 s.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

Aktuality.sk

Dennikn.sk

Pravda.sk

Sme.sk